

O'QITUVCHI KASBIY KOMPETENTLIGINI UZLUKSIZ RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI

Xasanova Sabrina

*Samarqand davlat chet tillari institute Roman-german tillari fakulteti nemis tili
yo'nalishi 2401-guruh talabasi*

Sherova Dilfuza Boltayevna

Ilmiy rahbar:

Annotatsiya: *Globallashgan dunyo “yangi bilim va kompetensiyalar davri”ga qadam qo'ydi, buning natijasida jamiyat, iqtisodiyot va ijtimoiy hayotda chuqur o'zgarishlar yuz berdi. Kompetensiyalarga asoslangan iqtisodiyot va jamiyatga muvaffaqiyatli o'tish mamlakat taraqqiyoti va ravnaqi uchun katta ahamiyatga ega bo'lgan “hayot davomida ta'lim olish” bilan bevosita bog'liqligi anglashilmoqda. Ushbu maqolada o'qituvchi kasbiy kompetentligini uzluksiz rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari yoritib berilgan.*

Kalit so'zlar: *kompetensiya, ta'lim olish, kattalar ta'limi, uzluksiz ta'lim, kasbiy rivojlanish.*

Bugungi kun tushunchasidagi kattalar ta'limi rivojlanishi yoki uzluksiz ta'lim olish XXI-asrdagi tezkorlik, axborot kommunikatsiya texnologiyalarini barcha sohalarin egallashi, ta'limni raqamlashtirilishi natijasida fan, texnika, ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlardagi o'zgarishlar oqibati bilan bog'liq.

Katta yoshlilar ta'limi jarayonining o'ziga xos jihatlaridan biri bu o'zlashtirilayotgan bilim, ko'nikma va kompetensiyalar tizimining kasbiy yoki hayotiy jarayonda o'z o'rnini topishga qaratilganligining ongli ravishda anglanishi, maqsadning aniqligi, o'qish-o'rganishga bo'lgan motivatsiyaning kuch-liligi bilan tavsiflanadi.

Bu esa ta'lim jarayonida o'ziga xos differensial yondashuv, andragogik tamoyillar, zaruriy pedagogik shart-sharoitlar hamda o'qitish texnologiyalarini talab etadi [1].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 6 sentyabrdagi PF-5812-son “Professional ta'lim tizimini yanada takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi Farmoni respublikada kasb-hunar ta'limini modernizatsiyalashtirishda muhim ahamiyatga ega. Farmonda 2020-2021 o'quv yilidan boshlab O'zbekiston Respublikasida ta'limning xalqaro standart tasniflagichi darajalari bilan uyg'unlashgan boshlang'ich, o'rta va o'rta maxsus professional ta'lim tizimi hamda tabaqalashtirilgan ta'lim dasturlari joriy etiladigan ta'lim muassasalari tarmog'i tashkil etish vazifasi belgilab berildi [2]. Farmonda belgilangan vazifalarni amalga oshirish esa professional ta'lim muassasalari pedagog kadrlarni kompetensiyaviy yondashuvlar asosida uzluksiz kasbiy rivojlantirishga bo'lgan ehtiyojini oshishi tabiiydir. Bu jarayonda kasbiy rivojlanishning zamonaviy tendensiyalari va paradigmalarini o'rganish, malaka oshirishning muqobil shakllarni joriy qilishda xorijiy tajribalarni tahlil qilish, to'ldiruvchi va qo'shimcha ta'limga bo'lgan ehtiyojni qondirishga qaratilgan ehtiyojga

asoslangan kurslarni, qisqa muddatli kurslarni ishlab chiqish metodikalarini o'rganish nihoyatda zarur.

Ma'lumki, pedagogik tadqiqotning metodologiyasini ishlab chiqish pedagogik hodisa va jarayonlarning tadqiqot ob'ekti sifatidagi xususiyatlarini aniqlashdan boshlanadi. Bunda o'quv jarayonini boshqaruvchi pedagog kadrlarning malakasini oshirish tizimi butunlay alohida pedagogik reallik hisoblanadi.

Uzluksiz ta'lim olish to'g'risidagi ilk g'oyalarni faylasuf olimlar Suqrot, Aflotun, Aristotel va Senekanning insonning doimiy ravishda ma'naviy takomillashuvi haqidagi diniy-falsafiy tasavvurlarida va ilmiy asarlaridan hamda muqaddas islom dinimizda, xadisi shariflarda ham uchratishimiz mumkin. Jumladan, "beshikdan to qabrgacha ilm izla" degan xadisa ham hayot davomida ta'lim olish mazmuni aks ettirilgan. Uzluksiz ta'lim g'oyasining paydo bo'lishi o'z navbatida, bir tomondan pedagogik konsepsiya sifatida, boshqa tomondan esa, amaliyotning natijasida paydo bo'lgan [3].

Ta'lim tarbiya berish, umr davomida ta'lim olish masalalarining uzoq tarixiy ildizlari Sharq mutafakkirlari Abu Ali ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Abu Nasr Forobiy asarlarida ham aks etgan.

Abu Nasr al Farobiy "Namunali ta'lim" risolasida ta'lim oluvchilar o'zlashtirishi lozim bo'lgan materialni yaxshi yo'sinda bayon qilish masalasiga alohida to'xtalib, Kishi bilim va tajriba orttirmasdan oldin juda ko'p narsalarni nazarga ilmaydi, bilim egallab, tajriba hosil qilgach, haligi narsalarga qarashini o'zgartiradi, avval behuda deb hisoblovchi narsalarning zaruratligini his etadi, ilgari e'tiborini tortmagan narsa endi aksincha uni hayratga soladi".

Farobiy "Baxt – saodatga erishuv to'g'risida" asarida bilimlarni o'rganish tartibi haqida fikr bayon etgan. Uning ta'kidlashicha, avval bilish zarur bo'lgan ilm o'rganiladi, bu – olam asoslari haqidagi ilmdir. Uni o'rgangach, tabiiy ilmlarni, tabiiy jismlar tuzilishini, shaklini, osmon haqidagi bilimlarni o'rganish lozim. Undan so'ng, umuman, jonli tabiat o'simlik va hayvonlar haqidagi ilm o'rganiladi, deydi.

Forobiy inson kamolotga yolg'iz o'zi erisha olmaydi. U boshqalar bilan aloqada bo'lish, ularning ko'maklashuvchi yoki munosabatlariga muhtoj bo'ladi. Uning fikricha tarbiya jarayoni tajribali pedagog, o'qituvchi tomonidan tashkil etilishi muhimdir. Chunki har bir odam ham baxtni va narsa hodisalarni o'zicha bila olmaydi. Unga buning uchun o'qituvchi lozim [3].

Mahmud Qoshg'ariy, o'zining "Devonu lug'otit turk" ("turkiy so'zlar to'plami") nomli asarida "Ilmli Aqlli odamlarga yaxshilik qilib, so'zlarini tingla. Ilmlarni, hunarlarni o'rganib, amalga oshir", – deydi. Allomaning ushbu fikri kishilarni mehnat qilishga, yaxshilikka undaydi, yomonlikni qoralaydi, ilm va hunar sohiblarini e'zozlaydi, kishilarni ulardan ibrat olishga chaqiradi.

Abu Rayhon Beruniy o'quv jarayonida pedagog quyidagi didaktika prinsiplariga qat'iy amal qilishi lozimligini ta'kidlaydi:

ta'lim oluvchini zeriktirmasligi;

bilim berishda turlilikka asoslanishi;

uzviylikka, tizimlilikka, izchillikka va mantiqiylikka rioya qilishi;

yangi mavzularni qiziqarli, asosan, ko'rgazmali bayon etishi va h.k. Shuningdek, Ibn Sinoning ilmiy bilimlarni egallash usullari va yo'llari, ta'lim oluvchilarni sinf-dars shaklida o'qitish haqidagi didaktik prinsiplari muhim ahamiyatga egadir:

- ta'lim oluvchini bilim berishda birdaniga kitobga band qilib qo'ymaslik;
- o'qitishda jamoa (sinf) bo'lib o'qitishga e'tibor berish;
- bilim berishda ilm o'rganuvchilarning qiziqishi va qobiliyatini hisobga olish;
- o'qitishni jismoniy mashqlar bilan qo'shib olib borish va h.k.

Tadqiqot ishi doirasida zamonaviy ta'limda professional ta'lim pedagogining uzluksiz ta'lim olish imkoniyatlarini tahlil qilish va uzluksiz ta'lim olish paradigmalarini o'rganishni birinchi darajali vazifa sifatida belgilab oldik.

XXI-asr pedagogikasi esa zamonaviy dunyoda bu xislatlarning yetarli emasligi, endilikda tafakkurni rivojlantirish, kreativ makon, muhit, kreativ shaxs, kreativ mahsulot yaratishga bo'lgan ehtiyoj asosida ish tutish lozimligini uqtirmoqda.

Amerikalik pedagog, iqtisodchi, menejment asoschilaridan biri Piter Ferdinand Druker asarlarida keltirilgan "bilimga asoslangan jamiyat" (knowledge-based society) konsepsiyasi postindustrial jamiyatning bazaviy talablariga javob bera olmay qoldi [4].

2015-yil dekabrda e'lon qilingan "XXI-asrda kattalarni o'qitish manifesti" da Kattalarni o'qitish Yevropa assotsiatsiyasi uzluksiz ta'limni barqaror rivojlanishning hamda Yevropa hozirgi davrda to'qnashayotgan muammolarga, ular ichida eng kuchlisi bo'lgan migrantlar oqimiga muvaffaqiyatli qarshi turishning asosiy vositasi deb hisoblaydi.

Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda uzluksiz ta'lim borasida bir-biridan farqlanuvchi bir necha nuqtai nazarlarni uchratish mumkin. Ulardan eng ko'p uchraydiganlari: "uzluksiz ta'lim-butun hayot davomida egallaydigan ta'lim", "uzluksiz ta'lim – kattalar uchun ta'lim", "uzluksiz ta'lim – bu uzluksiz kasbiy ta'lim" kabi iboralar qo'llanilsa, jahon pedagogikasida uzluksiz ta'lim bir nechta atamalar bilan izohlanib ular ichida "davom etuvchi ta'lim", "hayot davomida o'qish", "doimiy o'qish" iborolari keng qo'llaniladi.

Butun umr davomida o'qish va kattalar uchun ta'lim "2030 yilgacha barqaror rivojlanish dasturi"ga ilk bor maqsad sifatida kiritildi ("Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development") [5]. Kattalar ta'limi Yevropa assotsiatsiyasi esa 2017 yilni "Ta'limning kuchi va undan mamnun bo'lish" shiori ostida Yevropada kattalar ta'limi yili deb e'lon qildi.

Uzluksiz ta'limni xalqaro darajada o'rganishning ustuvorliklari o'z ichiga ta'lim tizimining uzluksizligini ta'minlovchi uzluksiz professional ta'lim, qo'shimcha ta'lim, kattalar ta'limi, aholining himoya qilinmagan qatlami ta'limini va iqtisodiy modellarni qamraydi.

Ta'limdagi keskin o'zgarishlar ta'lim paradigmalarini ham o'zgarishiga sabab bo'ldi. Zamonaviy pedagogikaning nazariy-konseptual asoslariga inson va uning ta'lim-tarbiyasiga oid falsafiy, sotsiologik, ontologik bilimlarning kategorial apparati kiritilgani bois, pedagogik tushunchalar va tendensiyalar tasniflash va tizimlashtirishga muhtoj edi. Shu munosabat bilan tadqiqotchilar tomonidan pedagogik bilimlarni turli xil pedagogik paradigmalar sharoitida tizimlashtirishga urinishlar amalga oshirildi.

Taklif etilayotgan paradigmatic tizimlar nafaqat pedagogik hodisalarni o'rganish uchun konseptual modellarni ishlab chiqish, balki ular asosida zamonaviy ta'lim modellarini loyihalashga imkon berdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. -T.:O'zbekiston, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019- yil 27- may "O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5729-son Farmoni.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019- yil 27- avgust "Oliy ta'lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish to'g'risida"gi PF-5789-sonli Farmoni.
4. Abdurahmonova M. "Pedagogik va yosh davrlar psixologiyasi". - Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, 2020. - 248 b.